

Rozsályi Anna

„Visszaköltözni a versbe”

Recenzió Szentmártoni János *A katarzis nyomában* című kötetéről

Mikor elkezdtem olvasni ezt a kötetet, sokat gondolkodtam rajta, hogy valójában kiknek is szólhat. Mondhatnék nagy szavakat, hogy a szakmának, az irodalomtudósoknak, az utókornak, de én úgy hiszem ez a kötet azoknak szól igazán, akik meg akarják ismerni Szentmártoni Jánost és a mai magyar irodalom helyzetét.

A kötet válogatott írások, beszédek és interjúk kaleidoszkópja, ahol megjelenik az időhiánnyal küzdő költő, a rohanó mindennapokban élő szerkesztő és az őszinte hangvétellű kritikus is. Lírai önportréját maga festi meg, töredelmesen vallja be, hogy az Arany János-i nyugalomra vágyik. Pályáját jellemzi a folyamatos számvetés, kezdeti törekvései az írás felé a családtagok elvesztésén keresztül vezettek. Így a művészet nem csupán önkifejezés, önterápia is lett számára. Kezdetektől megfigyelhető írásaiban a mély szociális érzékenység és a személyiség tudatos építése. Verseiben a lírai én vallomásossága mellett, ott van a megnevezni és megóvni akaró költő gesztusa, amely a kaotikus világban egy sziklát jelent, amin megvethetjük a lábunkat.

A kötet 10 nagyobb ciklusra tagolódik, és folyamatosan váltogat a lírai, kritikai és retorikai beszédmód között. Összefonódó sorsok laza csomózása, kötése, elpattanása így tudnám a legjobban jellemezni. Van itt saját sors, nagy kérdések, könyvajánlók, méltatlanul háttérbe szorult költők, személyes találkozások, egymáshoz dörzsölődő emberi sorsok. Szentmártoni János beszél az útról, amelyre még fiatalon rálépett, és azóta is új ösvényeket keres rajta. Fiatalon az „eleve bukás reménytelensége” keringett körülötte, s többször is méltatja mesterét, Kárpáti Kamilt, aki segítette neki elindulni a pályán. A magány is megjelenik ugyanakkor, hiszen úgy véli saját nemzedéke nem tudott megfelelően összekovácsolódni. A kortársak mellett bizakodó hangnemmél mutatja be a pályakezdőket, a távolban találkozó alkotók metszeteit, a saját történetével összekapcsolódó életutakat. Felsejlik az olvasó előtt Pesterzsébet aranykora, az Átlók barátsága és az őket körülvevő tragikum. Szentmártoni János igazságot követel nemcsak a saját nemzedékén, hanem az elfeledett, bebörtönzött nemzedékeknek is. Látni és láttatni akar és valóban ez a kötet ott áll az életművek keresztútján. Megpillanthatjuk a tragikusan hirtelen elhunyt Gaál Imre alakját, Csillag Tibor visszafogott, félszeg sziluettjét, Gérecz Attila,

az 1956-ban hősi halált halt jelentős fiatal költő bátorságát, megérezhetjük Jókai Anna meleg szavait odaáról.

Több nagy kérdést is boncolgat beszédeiben, írásaiban: Mi a szerepe a mai magyar irodalomnak, a rendszerváltás utáni szabad levegőben; Hogyan és kiket kellene kanonizálnunk, beemelnünk az irodalmi közbeszédbe? Különböző korok, lapok, alapítások bűvöletében az író szerepe nem korlátozódhat csupán saját belső világára, az irodalomnak szüksége van olvasókra, ahogy az olvasóknak is irodalomra, ezért emeli ki, hogy mennyire fontos, hogy nyissunk a világ felé, főleg ebben az egyre jobban digitalizálódó kultúrában.

Mi is lehet a mai világban a magyar író jövője? Kikből is áll a kulturális elit? Mennyire fonódik össze politika és irodalom? Szentmártoni János a mai legnagyobb problémának a megbecsültség hiányát és a megosztottságot látja. A támogatások elosztása, amelynek meg kellene teremtenie a feltételeket a nyugodt alkotói környezethez, gyakran íróiskolák közötti versengésbe csúszik át. Kiemeli a honoráriumok garasoskodó voltát. A pénzhiány mellett és ezzel összefonódva emeli ki az író a könyvkiadás megalázó és fojtogató nehézségeit. A kultúra harca mögött mindig ott van a hataloméhség és a pénz harca is, az önmegtartás és önkeresés mellett a magyar irodalom közügye. Szentmártoni úgy véli magunk mögött kell hagynunk a magányos, egymástól elszigetelt alkotók elefántcsonttoronyokkal teli korszakát és vissza kell hódítani az olvasókat. Nincs felsőoktatási intézménye az írásnak, támogatója kevés és az egyetemek sem biztosítanak lehetőséget az íráskészség fejlesztésére. Mondhatnánk, hogy amit az Írószövetség megfon nappal, azt az állam és a versengés visszabontja éjjel.

Munkássága során a küzdelmes csepei gyerekkortól kezdve, a Kárpáti Kamil Stádiumában megszerzett alapokig, a Magyar Napló szerkesztőjeként, majd az Írószövetség elnökeként Szentmártoni János hidak építésére és falak lerombolására törekedett. Első megjelenése *A sivatag kupolája* című antológiában volt az első lépés, amelyet még sok másik követett, gyakran veszélyesebb ösvényeken és járatlan utakon keresztül. Úgy véli a kortárs irodalomnak teret kell nyernie és megőrizni azoknak a költőknek és íróknak az emlékét, akiket mellőztek, bebörtönöztek, elhallgattak, megtörték.

Az igazság, az igaz szó ereje még talán ma sem veszett el, Szentmártoni kötetében központi téma a kimondás, a párbeszéd fontossága. Ez a lélek oxigénje. A „lőporos kultúrviták közegében” felhívja a figyelmet a műfordítás fontosságára, a belső konfliktusok leküzdése mellett a nemzetközi kapcsolatok erősítésére. A keleti nyitás mellett szorgalmazza a vietnámi, török, kínai irodalom tolmácsolását a magyar olvasók felé, és viszont.

A magyar irodalom sokáig veszély forrása volt a hatalom szemében és miközben a morális és gazdasági szakadék egyre nagyobbra tágul az emberek feladata „nem nagy tettek, hanem csendes építkezés egy zajos világban”.

A kötet *Kaleidoszkóp* nevet viselő ciklusában megidéződnék irodalmunk nagy alakjai. Elénk áll mindenki Petőfije, a nyugalomra vágyó Arany János, Ady ostorozó szavaival, Illyés Gyula, a hiányban élő József Attila, a sokszínű Weöres Sándor, hogy csak néhány nevet említsek. Díjátadókon, születésnap-i köszöntéseken, emléktábla-avatásokon, konferenciamegnyitókon és temetéseken elhangzott beszédek is olvashatunk. Szeretettel és tisztelettel exponált, felvillanó képek ezek, amelyeket az otthonosság érzése leng körül. Szentmártoni János talán úgy érezte nem tartozik sehová nemzedéke, mégis, mintha megtalálta volna a maga helyét: Határ Győző, Cseres Tibor, Hárs Ernő, Görömbei András, Somlyó György, Fejes Endre, Vasadi Péter, Csoóri Sándor társaságába tartozik. Régi és kortárs íróink, költőink mosolyogva, számonkérően, egy végigküzdött élettel a hátuk mögött pillantanak ránk a megőrzött emlékekből. Ám nemcsak az irodalom alakjai képviseltetik magukat a könyv lapjain, előkerül Móser Zoltán arca a kamera mögül, valamint Kirják Miklós, festőművész is.

A kötetet keretbe foglalja a prózai alkotások sora, a nyitánynál *A vers hétköznapijai*, a végszónál pedig válogatott írások az Előretolt helyőrségből. Azt hiszem itt idéződik fel legjobban az a Szentmártoni János, aki csendesen ülve íróasztalánál, kortyolja kávéját és megbeszéli önmagával a dolgokat. Egy élet filmkockáiba nyerünk bepillantást, a hallgatás és a nők szerepére, húsvéthétfőkre, régi kívánságokra, a költészet jövőjére, a nagypapa kezeire, egy kevés megmaradt, nyugtalan indiánságra.

Ahogy leteszem a könyvet egy John Donne idézet jut eszembe: „Senki sem különálló sziget; minden ember a kontinens egy része, a szárazföld egy darabja; ha egy göröngyöt mos el a tenger, Európa lesz kevesebb, éppúgy, mintha egy hegyfokot mosna el, vagy barátaid házáat, vagy a te birtokod; minden halállal én leszek kevesebb, mert egy vagyok az emberiséggel; ezért hát sose kérdezd, kiért szól a harang: érted szól.”